

RU/ /TW/07

Warszawa, 10 stycznia 2008 r.

Pan
dr Stanisław Kluza
Przewodniczący
Komisji Nadzoru Finansowego
Pl. Powstańców Warszawy 1
00-950 Warszawa

W granicach swoich kompetencji ustawowych Rzecznik Ubezpieczonych poza podejmowaniem działań interwencyjnych względem zakładów ubezpieczeń na bieżąco analizuje wskazane w wystąpieniach skargowych problemy prawne. W ostatnim czasie wzrosła liczba skarg, w których podnoszono bezpodstawne ograniczenia odpowiedzialności ubezpieczycieli w ramach obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadacza pojazdu mechanicznego za szkody związane z jego ruchem. Dostrzeżony w postępowaniach skargowych problem dotyczy pomniejszania odszkodowania wypłacanego przez zakłady ubezpieczeń na podstawie wskazanego powyżej rodzaju ubezpieczenia o kwotę zasiłku pogrzebowego wypłaconego przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych na podstawie art. 77 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jednolity Dz. U. z 2004 r. Nr 39, poz.353 ze zm.) Zdaniem Rzecznika Ubezpieczonych odmowa pokrycia kosztów pogrzebu przez zakłady ubezpieczeń w ramach powyżej wskazanego ubezpieczenia w przypadku, gdy uprawniony uzyskał z tego tytułu świadczenie z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych na podstawie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych jest działaniem nielegalnym, a jednocześnie narusza interesy konsumentów uprawnionych z umowy ubezpieczenia. Działając zatem na podstawie art. 20 pkt 4 ustawy z 22 maja 2003 r. o nadzorze ubezpieczeniowym i emerytalnym oraz Rzeczniku Ubezpieczonych (Dz.U. Nr 124, poz. 1153 z późn. zm.) Rzecznik Ubezpieczonych pragnie poinformować o dostrzeżonych nieprawidłowościach wnosząc jednocześnie o podjęcie, w granicach kompetencji ustawowych, działań mających na celu ich wyeliminowanie.

Zakres odpowiedzialności odszkodowawczej zakładu ubezpieczeń za skutki zdarzeń wywołanych przez ubezpieczonego sprawcę wypadku komunikacyjnego określają: ustawa z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym oraz Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz. U. Nr 124, poz. 1152) oraz ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 ze zm.). W przedmiotowej sprawie zastosowanie znajdują przepisy ww. ustawy (obowiązek odszkodowawczy zakładu ubezpieczeń) oraz ogólne zasady wskazujące na sposób naprawienia szkody zawarte w kodeksie cywilnym. Powyższe twierdzenie wynika wprost z brzmienia art. 22 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, którego dyspozycja nakazuje w sprawach nieuregulowanych w ustawie stosować przepisy kodeksu cywilnego. Tym samym stwierdzić należy, że ideą przyświecającą ustawodawcy, który nakłada na zakłady ubezpieczeń obowiązek naprawienia szkody według zasad prawa cywilnego była realizacja celów o doniosłym znaczeniu społecznym, tj.:

- pokrycie w całości poniesionego uszczerbku (funkcja kompensacyjna);
- zapobieganie powstawaniu szkody w przyszłości (samo przeświadczenie o istnieniu sankcji odszkodowawczej po stronie zobowiązanych wywiera wpływ prewencyjno - wychowawczy);
- zaspokojenie tzw. sprawiedliwości społecznej poprzez przekonanie społeczeństwa, iż w razie zaistnienia szkody z jednej strony uprawniona osoba zostanie zaspokojona, z drugiej zaś zobowiązany do jej naprawienia poniesie odpowiedzialność (funkcja represyjna).

W omawianej sprawie na pierwszy plan wysuwa się funkcja kompensacyjna tego ubezpieczenia. Fakt ów oznacza, że w kwestiach dotyczących m.in. wysokości odszkodowania znajdują zastosowanie normy zawarte w art. 361 k.c. oraz art. 444 i nast. k.c. Dyspozycja pierwszego z przytaczanych przepisów wyraźnie wskazuje, iż prawo polskie statuuje zasadę pełnego odszkodowania. Oznacza to, że w razie zaistnienia szkody zobowiązany do jej naprawienia ponosi odpowiedzialność za wszelkie koszty z tego powodu wynikłe, a więc nie tylko straty realnie poniesione, ale także inny poniesiony przez poszkodowanego uszczerbek o charakterze majątkowym (tzw. utracone korzyści). Regułę powyższą wyraża art. 361 k.c., poprzez wskazanie, iż naprawienie szkody obejmuje straty, które poszkodowany poniósł, oraz korzyści, które mógłby osiągnąć, gdyby mu szkody nie wyrządzono. Ustawodawca przewidział również przypadki, gdy poza uszkodzeniem składników majątku zajdzie przypadek szkody o charakterze osobowym i konieczność pokrycia powstałych w związku z tym kosztów. Rozróżnił jednak przypadki, gdy szkodę osobową poniesie bezpośrednio uczestnicząca w zdarzeniu osoba, bądź gdy szkodę poniosą inne, bliskie poszkodowanemu osoby. Pomijając kwestię zakresu roszczeń przysługujących samemu poszkodowanemu, jako wykraczający poza

zakres niniejszego wystąpienia Rzecznika Ubezpieczonych, wskazać należy, że ustawodawca zapewnił uzyskanie określonego świadczenia pieniężnego przez inne, wymienione w ustawie osoby. Celem ustawodawcy było zapewnienie funkcji kompensacyjnej odszkodowania poprzez zwrot kosztów poniesionych w celu leczenia poszkodowanego oraz w przypadku śmierci bezpośrednio poszkodowanego w wypadku – zwrot kosztów pogrzebu.

Powyżej przedstawione uprawnienia wskazuje art. 446 § 1 k.c., zgodnie z treścią którego jeżeli skutek uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia nastąpiła śmierć poszkodowanego, zobowiązany do naprawienia szkody powinien zwrócić koszty leczenia i pogrzebu temu, kto je poniósł.

Powyższy obowiązek ubezpieczyciela, istniejący na podstawie przepisów o odpowiedzialności cywilnej deliktowej, stanowi świadczenie o charakterze typowo odszkodowawczym. Celem świadczenia ubezpieczyciela jest zwrot poniesionych kosztów pogrzebu osobie, która poniosła określone wydatki, w szczególności zaś wyrównanie szeroko rozumianych kosztów związanych z pochówkiem poszkodowanego. Zakres wydatków związanych z pogrzebem wskazują wytyczne Sądu Najwyższego zawarte w orzeczeniu z dnia 6 stycznia 1982 r. (sygn. akt II CR 556/81). Sąd Najwyższy przyjął, że obowiązek zwrotu kosztów pogrzebu na podstawie art. 446 § 1 k.c. obejmuje zwrot kosztów bezpośrednio związanych z pogrzebem (jak przewóz zwłok, nabycie trumny, zakup miejsca na cmentarzu i in.), jak również zwrot wydatków, odpowiadających zwyczajom danego środowiska. Do tych wydatków zalicza się koszt postawienia nagrobka (w granicach kosztów przeciętnych, jeżeli nawet koszty rzeczywiste były znaczne, np. z uwagi na materiał lub wystrój nagrobka, wyższe), wydatki na wieńce i kwiaty, koszty zakupu odzieży żałobnej. Ponadto do tych wydatków należy zaliczyć także wydatki na poczęstunek biorących udział w pogrzebie osób, przy uwzględnieniu okoliczności konkretnego przypadku, skoro jest to zwyczaj w zasadzie powszechnie przyjęty, a zwłaszcza jeżeli jest w danym środowisku stosowany i dotyczy przede wszystkim krewnych zmarłego (bliższych i dalszych członków rodziny), jak również innych osób bliżej ze zmarłym związanych, np. najbliższych współpracowników. Koszt takiego poczęstunku, utrzymany w rozsądnych, stosownie do okoliczności, granicach (nie mającego charakteru tzw. stypy pogrzebowej), podlega zwrotowi na równi z innymi kosztami pogrzebu zgodnie z art. 446 § 1 k.c. Podobne w treści jest wcześniejsze orzeczenie Sądu Najwyższego z 22 stycznia 1981 r. (sygn. akt II CR 600/80), gdzie Sąd uznał, że przepis art. 446 § 1 k.c. uzasadnia żądanie zwrotu wydatków związanych z pogrzebem, które odpowiadają zwyczajom panującym w danym środowisku, a przy ocenie kosztów postawienia nagrobka można brać pod uwagę ceny nagrobków przeciętnych, zaś przy rozstrzygnięciu o zwrocie kosztów wyżywienia uczestników

uroczystości pogrzebowych jedynie zasadniczy posiłek. Podobne wytyczne można odnaleźć w szeregu innych orzeczeń gdzie przykładowo Sąd stwierdził, iż do kosztów pogrzebu w rozumieniu art. 162 § 1 kodeksu zobowiązań (obecnie art. 446 § 1 k.c.) można zaliczyć m.in. umiarkowany wydatek poniesiony na zakup niezbędnej odzieży żałobnej, której noszenie zarówno w czasie pogrzebu, jak i przez dłuższy czas po zgonie osoby bliskiej jest zwyczajowo przyjęte w wielu środowiskach w naszym społeczeństwie. Zwrot kosztów nagrobka natomiast powinien obejmować ogół poniesionych na ten cel kosztów, chyba że sąd dojdzie do przekonania na podstawie okoliczności sprawy, że koszty te są rażąco wygórowane w zestawieniu z normalnymi wydatkami przyjętymi w podobnych przypadkach. Wskazanie odwołujące się do przeciętnych zwyczajów znajdziemy również w orzeczeniu Sądu Najwyższego z 24 listopada 1972 r. (sygn. akt I CR 509/72), w którym Sąd ograniczył zakres roszczeń odszkodowawczych twierdząc, iż skoro o wysokości odszkodowania pod postacią kosztów wystawienia nagrobka decydują przeciętne zwyczaje, to indywidualne upodobania osób bliskich poszkodowanego, wykraczające poza powszechnie przyjęte nie mogą obciążać osoby zobowiązanej do odszkodowania. Skoro względem świadczeń spełnianych w ramach ubezpieczenia OC posiadacza pojazdu mechanicznego za szkody związane z jego ruchem należy stosować generalne reguły prawa cywilnego to uznać należy, że zakłady ubezpieczeń związane są również zasadami wypracowanymi i powszechnie stosowanymi przez orzecznictwo oraz doktrynę prawniczą. Jedną z takich zasad jest brak możliwości zaliczania w systemie prawa cywilnego świadczeń wypłacanych na podstawie różnych reżimów (tytułów) prawnych. Zdaniem Rzecznika Ubezpieczonych odstępstwo od powyżej wskazanej zasady, tzn. "zaliczenia" świadczeń, mających wynikających z innych systemów prawnych (źródeł) na poczet odszkodowania może wynikać tylko ze szczególnych przepisów prawa. Takim wyraźnym przykładem może być np. art. 106 ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym oraz Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych, nakazujący zaliczyć na poczet odszkodowania przysługującego osobie poszkodowanej na podstawie obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej wypłacanego przez Ubezpieczeniowy Fundusz Gwarancyjny świadczeń z umowy ubezpieczenia dobrowolnego.

Natomiast zasiłek pogrzebowy realizowany przez Fundusz Ubezpieczeń Społecznych jest przykładem świadczenia, którego zasadniczym celem jest realizacja jednego z wielu obowiązków Państwa wskazanego w przepisach ustawy zasadniczej¹ polegającego na zapewnieniu obywatelom prawa do zabezpieczenia społecznego. Podstawową funkcją

zabezpieczenia obywateli jest zobowiązanie po stronie Państwa do zapewnienia obywatelom dostępu do określonych prawem świadczeń finansowanych ze środków publicznych na wypadek wystąpienia różnego rodzaju zdarzeń. Zakres tego typu świadczeń oraz warunki ich uzyskania ustawodawca określił w szeregu ustaw. Zasiłek pogrzebowy, będący jednym z takich świadczeń, szczegółowo regulują przepisy ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jednolity Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz.353). Zgodnie z dyspozycją normy art. 77 ww. aktu prawnego, zasiłek pogrzebowy przysługuje w razie śmierci ubezpieczonego, osoby pobierającej emeryturę lub rentę, osoby, która w dniu śmierci nie miała ustalonego prawa do emerytury lub renty, lecz spełniała warunki do jej uzyskania i pobierania członkowi rodziny wyżej wskazywanych osób. Ponadto zasiłek pogrzebowy przysługuje osobie, która pokryła koszty pogrzebu, a także pracodawcy, ośrodkowi pomocy społecznej, gminie, powiatowi, osobie prawnej kościoła lub związku wyznaniowego, jeżeli pokryły koszty pogrzebu.

Dodatkowo zwraca uwagę, że zasiłek pogrzebowy wypłacany przez ZUS przysługuje uprawnionym osobom bez względu na ich sytuację materialną i wysokość rzeczywistych kosztów pogrzebu. Co więcej ustawodawca postawił osoby bliskie zmarłego w pozycji uprzywilejowanej, na co wskazuje zapis art. 79 ust. 2 omawianej ustawy. Z brzmienia przytoczonej powyżej normy prawnej wynika bowiem, że członkom rodziny zmarłego przysługuje zasiłek w pełnej wysokości również w przypadku, gdy pogrzeb organizowany był na koszt Państwa, organizacji politycznej lub społecznej. Ponadto pamiętać należy, że zasiłek pogrzebowy nie jest jedynym świadczeniem płaconym w związku ze śmiercią pracownika według podobnych zasad, nie mających w istocie rzeczy charakteru odszkodowania według reguł prawa cywilnego (np. odprawa pośmiertna przysługująca na podstawie kodeksu pracy). Warte podkreślenia jest również to, że zasiłek pogrzebowy przysługuje niezależnie od tego, czy ktokolwiek ponosi odpowiedzialność za śmierć osoby ubezpieczonej (nie jest warunkowany odpowiedzialnością deliktową z tytułu szkody na osobie). Jak zatem wynika z powyższego zasiłek pogrzebowy, jako jedna z form zabezpieczenia społecznego, ma na celu zagwarantowanie obywatelom bezpieczeństwa socjalnego i ochronę przed ryzykiem socjalnym polegającym na zgonie członka rodziny. Jego istotą jest zaspokojenie podstawowych potrzeb socjalnych nie tylko zwrotu kosztów pogrzebu, ale również dostarczenie pomocy finansowej w trudnej sytuacji życiowej (często również materialnej), w której znalazły się pozostałe przy życiu osoby.

Porównanie zakresu obowiązywania wskazanych wyżej aktów prawnych, ich usytuowanie w systemie prawnym oraz cel i istota świadczeń pozwala przyjąć, że nie znajduje oparcia

---

¹ art. 67 i 68 Konstytucji RP

w opinii Rzecznika Ubezpieczonych, odmowa wypłaty odszkodowania za zwrot kosztów pogrzebu w oparciu o przepisy kodeksu cywilnego.

Analogiczny pogląd wyraził Sąd Najwyższy w wyroku z 29 kwietnia 1981 r. sygn. akt (IV CR 120/81) wskazując, iż zasiłek pogrzebowy wypłacony osobom uprawnionym, w szczególności dzieciom, w związku ze śmiercią pracownika w wyniku wypadku komunikacyjnego, nie podlega zaliczeniu na poczet należnego odszkodowania z tytułu zwrotu poniesionych kosztów pogrzebu. Powyżej zaprezentowane stanowisko odnieść należy również do sytuacji, gdy koszty pogrzebu poniosła żona zmarłego. Podobną tezę, z tym że w stosunku do odprawy pośmiertnej wypłacanej na podstawie przepisów prawa pracy wyraził Sąd Najwyższy również w orzeczeniu z 3 czerwca 1980 r. (sygn. akt. II CR 148/80 publ. w OSNC z 1981 r., Nr 3, poz. 29), w którym wskazał, iż odprawa pośmiertna nie podlega zaliczeniu na poczet świadczenia przysługującego poszkodowanemu z tytułu obowiązkowego ubezpieczenia OC komunikacyjnego. Analogicznie zasada zakazu wzajemnego zaliczania na swój poczet odrębnych świadczeń wskazują również inne orzeczenia. Dobitnym tego przykładem jest wyrok Sądu Najwyższego z 25 maja 1970 r. (sygn. akt I CR 209/70 publ. w OSNC z 1971 r. Nr 1, poz. 13) gdzie Sąd jednoznacznie wskazał, że w sytuacji, gdy jeden z członków rodziny zmarłego dochodzi od ubezpieczyciela zwrotu poniesionych kosztów pogrzebu, to na pokrycie ich nie zalicza się części świadczenia z ubezpieczenia następstwa nieszczęśliwych wypadków, wypłaconego członkom rodziny zmarłego. Powyższy zakaz wynika – podobnie, jak w przypadku zasiłku pogrzebowego - z celów, jakie stawia się ubezpieczeniom osobowym, które w swych założeniach polegają na realizacji umownego świadczenia ubezpieczeniowego na skutek zajścia określonego wypadku. Świadczenie z tytułu ubezpieczenia następstw nieszczęśliwych wypadków (podobnie jak zasiłek pogrzebowy) nie mają charakteru świadczeń odszkodowawczych. Ich celem nie jest bowiem wyrównanie szkody w pojęciu prawa cywilnego, lecz udzielenie uprawnionemu zabezpieczenia (wypłatę świadczenia), którego wysokość nie zależy od rozmiaru wyrządzonej szkody, lecz przyjętej w umowie ubezpieczenia sumy ubezpieczenia. W przypadku zasiłku pogrzebowego obowiązek świadczenia Państwa wskazują przepisy ustawy. Powyższa teza oznacza, zdaniem Rzecznika Ubezpieczonych, zakaz (analogicznie do świadczenia w ramach ubezpieczenia NNW) „łączenia” wypłaty odszkodowania na podstawie art. 446 § 1 k.c. (zasiłku pogrzebowego) z wypłatą świadczeń z innych tytułów. W konsekwencją opisanego powyżej stanu rzeczy, w opinii Rzecznika Ubezpieczonych, uprawnionemu służą zarówno roszczenia o zasiłek pogrzebowy, jak i pełen

katalog roszczeń odszkodowawczych przeciwko sprawcy szkody i jego ubezpieczycielowi². Nie mające odszkodowawczego charakteru roszczenia o zasiłek pogrzebowy powodują, że jego realizacja następuje niezależnie i obok innych wypłacanych świadczeń z umów ubezpieczenia zarówno obowiązkowego OC jak i dobrowolnych ubezpieczeń osobowych – dopuszczalna jest tutaj bowiem kumulacja świadczeń, w której uprawniony otrzyma świadczenia z paru źródeł, na podstawie kilku odrębnych tytułów prawnych np. zwrot kosztów pogrzebu z ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, zwrot kosztów pogrzebu standardowo do wysokości 10% sumy ubezpieczenia z umowy NNW kierowcy i pasażerów oraz zasiłek pogrzebowy z ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

Tak więc zarówno wypłata zasiłku pogrzebowego jak i świadczenia ubezpieczeniowego z ubezpieczenia osobowego nie jest uzależniona od istnienia odpowiedzialności cywilnej kierującego pojazdem³. Bez jakiegokolwiek znaczenia jest tutaj czy istnieje wina po stronie kogokolwiek jak również nieistotna pozostaje kwestia powstania i wielkości (rozmiaru) szkody. Zasadą jest, oczywiście z zastrzeżeniem reguł wynikających z ustawy lub umowy, wypłata świadczenia bez badania winy, przyczynienia i innych czynników, które podlegają szczegółowemu badaniu przy ubezpieczeniu odpowiedzialności cywilnej⁴.

Konkludując, w opinii Rzecznika Ubezpieczonych, pomniejszanie przez ubezpieczycieli wysokości świadczenia w ramach OC komunikacyjnego o kwotę zasiłku pogrzebowego wypłacanego przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych w ramach świadczeń z tytułu zabezpieczeń społecznych jest działaniem nielegalnym. Za powyższym twierdzeniem przemawiają funkcje realizowane przez instytucję odszkodowania na podstawie prawa cywilnego, jak również zasada niezaliczania w systemie prawa cywilnego świadczeń wypłaconych w ramach różnych reżimów prawnych. Ponadto stwierdzić należy, że inny jest cel świadczenia opartego na art. 446 § 1 k.c. (naprawienie szkody), inny zaś jest charakter zasiłku

---

² Por. orzeczenie SN z 10 sierpnia 1973r. (sygn.akt II CR 356/73) gdzie sąd stwierdził, że uprawnionemu służyć zarówno roszczenia w stosunku do zakładu ubezpieczeń z umowy ubezpieczenia osobowego, jak i roszczenie odszkodowawcze przeciwko sprawcy szkody (tym samym jego ubezpieczycielowi w zakresie OC). Ponadto stwierdził, iż brak jest podstaw do zaliczenia otrzymywanych przez uprawnionego z tytułu umowy ubezpieczenia osobowego, na poczet odszkodowania należnego od osoby odpowiedzialnej za wyrządzoną szkodę (lub jej ubezpieczyciela w zakresie OC).

³ Analogicznie uchwała SN z 23 marca 1965 r. (sygn. akt III PO 3/66 publ. OSNC 1965r, Nr 12 poz. 198) pkt. III i orzeczenie z dnia 10 sierpnia 1973 r. (sygn. akt II CR 356/73) gdzie sąd stwierdził, że brak jest podstaw do zaliczenia świadczeń otrzymywanych przez uprawnionego z tytułu umowy ubezpieczenia osobowego, na poczet odszkodowania należnego od osoby odpowiedzialnej za wyrządzoną szkodę oraz wyrok z dnia 19 czerwca 1978 r. (sygn. akt IV CR 152/78), w której sąd potwierdził obowiązującą linię orzecznictwa mówiąc, iż zgodnie z ustalona judykaturą tego rodzaju świadczenia (z ubezpieczenia n/w - przyp. aut.) nie ulegają zaliczeniu na poczet zadośćuczynienia za krzywdę przysługującego poszkodowanemu od osoby ponoszącej odpowiedzialność cywilną za szkodę.

⁴ Podobny pogląd prezentuje A.Wąsiewicz Ubezpieczenia Komunikacyjne, Branta Warszawa – Bydgoszcz 1996, str. 155.

pogrzebowego przyznawanego na podstawie art. 77 ustawy o emeryturach i rentach z FUS (zaspokojenie podstawowych potrzeb socjalnych oraz dostarczenie pomocy finansowej w trudnej sytuacji życiowej).

Konsekwencją przedstawionego powyżej stanowiska jest uznanie, że w obecnym stanie prawnym nie znajduje uzasadnienia pomniejszenie odszkodowania tytułem zwrotu kosztów pogrzebu zgodnie z dyspozycją art. 446 § 1 k.c. o kwotę zasiłku pogrzebowego realizowanego na podstawie art. 77 i nast. ustawy o emeryturach i rentach z FUS, zatem opisane postępowanie ubezpieczycieli stanowi, zdaniem Rzecznika Ubezpieczonych, rażące naruszenie interesów uprawnionych z umów ubezpieczenia.

Oczekując na ustalenia organu nadzoru w przedmiotowej sprawie, Rzecznik Ubezpieczonych pragnie wyrazić nadzieję, iż podejmowane wspólnie działania przyczynią się do poprawy sytuacji konsumentów usług ubezpieczeniowych.